

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته علوم تربیتی و گرایش تحقیقات آموزشی

عنوان:

مقایسه پیشرفت تحصیلی، خلاقیت و عزت نفس
دانش آموزان دختر مشمول طرح ارزشیابی
توصیفی و سنتی پایه پنجم ابتدایی

استاد (اساتید) راهنما:

دکتر سید علیقلی روشن

استاد مشاور:

دکتر حسین جناآبادی

تحقیق و نگارش:

سلیمه برهانزهی

دی ۱۳۹۲

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد توسط دانشجو با راهنمایی استاد پایان نامه تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب سلیمه برهانزهی تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو:

امضاء

تقدیم به:

ذهن‌های خلاق همه‌ی کودکان و به تمامی ذهن‌هایی که در جستجوی تغییر در هستی‌اند، هر چند اندک.....

سپاسگزاری

شکر و سپاس

خدا را

که بزرگترین امید و یاور

در لحظه لحظه‌ی زندگیست.

با سپاس از ۳ وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم.....

موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم.....

و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند.....

پدرانمان

مادرانمان

معلمانمان

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف مقایسه پیشرفت تحصیلی، خلاقیت و عزت نفس دانش آموزان دختر مشمول طرح ارزشیابی توصیفی و سنتی پایه پنجم ابتدایی انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر پایه پنجم شهر ایرانشهر در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ بوده اند. نمونه گیری این پژوهش به صورت هدفمند و قضاوتی با کمک کارشناسان آموزش ابتدایی شهر ایرانشهر صورت گرفت که در مجموع تعداد کل آزمودنی ها ۲۹۲ نفر (۱۴۶ نفر دانش آموز ارزشیابی توصیفی و ۱۴۶ نفر دانش آموز ارزشیابی سنتی) بوده است. ابزارهای مورد استفاده برای جمع آوری اطلاعات شامل سه پرسش نامه: خلاقیت عابدی (۱۳۷۲)، عزت نفس الیس پوپ (۱۹۸۹) و پیشرفت تحصیلی محقق ساخته می باشد که روایی محتوایی و پایایی آنها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۷۳ و ۰/۷۲ برآورد گردید. برای تحلیل داده های پژوهش در قسمت آمار توصیفی از میانگین، انحراف معیار و فراوانی و در قسمت آمار استنباطی از آزمون T گروه های مستقل و ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج پژوهش نشان داد که پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مشمول ارزشیابی توصیفی از دانش آموزان مشمول ارزشیابی سنتی بیشتر است ولی آنان از لحاظ میزان خلاقیت و عزت نفس از دانش آموزان ارزشیابی سنتی پایین تر بودند. همچنین یافته ها نشان می دهد که رابطه ی معنی داری بین میزان خلاقیت و پیشرفت تحصیلی و میزان عزت نفس و پیشرفت تحصیلی در هر دو گروه دانش آموزان ارزشیابی توصیفی و سنتی وجود دارد. علاوه بر آن رابطه مثبت و معنی داری بین میزان خلاقیت و عزت نفس در هر دو گروه ارزشیابی توصیفی و سنتی نیز وجود دارد.

کلمات کلیدی: ارزشیابی توصیفی، ارزشیابی سنتی، خلاقیت، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات پژوهش	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان مسئله	۴
۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق	۱۱
۴-۱- اهداف تحقیق	۱۵
۵-۱- سوالات تحقیق	۱۵
۶-۱- تعاریف نظری و عملیاتی واژه ها	۱۶
فصل دوم: پیشینه پژوهش	۲۰
۱-۲- عزت نفس	۲۱
۱-۱-۲- مفهوم عزت نفس	۲۱
۲-۱-۲- تعریف عزت نفس	۲۱
۳-۱-۲- تفاوت عزت نفس با خودپنداره و اعتماد به نفس	۲۱
۴-۱-۲- زمینه‌های مورد بحث در عزت نفس	۲۲
۵-۱-۲- عوامل شکل‌گیری عزت نفس	۲۳
۶-۱-۲- نظریه‌های عزت نفس	۲۴
۷-۱-۲- اهمیت عزت نفس	۲۶
۸-۱-۲- ارتباط عزت نفس با رفتار	۲۷
۹-۱-۲- ارتباط عزت نفس با پیشرفت تحصیلی	۲۷
۱۰-۱-۲- ارتباط عزت نفس با خلاقیت	۲۷
۱۱-۱-۲- عوامل موثر بر عزت نفس	۲۸
۱۲-۱-۲- عوامل تشکیل‌دهنده‌ی عزت نفس	۳۱
۲-۲- خلاقیت	۳۱

- ۳۱- مفهوم خلاقیت- ۱-۲-۲
- ۳۳- اجزای تفکر خلاق- ۲-۲-۲
- ۳۴- تفاوت خلاقیت با حل مسئله و تیزهوشی- ۳-۲-۲
- ۳۴- فرآیند خلاقیت- ۴-۲-۲
- ۳۴- نظریه‌های خلاقیت- ۵-۲-۲
- ۳۵- اهمیت خلاقیت- ۶-۲-۲
- ۳۷- عوامل تشکیل‌دهنده‌ی خلاقیت- ۷-۲-۲
- ۳۹- انواع خلاقیت- ۸-۲-۲
- ۴۰- پرورش خلاقیت- ۹-۲-۲
- ۴۳- موانع خلاقیت- ۱۰-۲-۲
- ۴۴- پیشرفت تحصیلی- ۳-۲-۲
- ۴۴- مفهوم پیشرفت تحصیلی- ۱-۳-۲
- ۴۴- تعریف پیشرفت تحصیلی- ۲-۳-۲
- ۴۵- عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی- ۳-۳-۲
- ۴۶- اصول حاکم بر ارزشیابی- ۴-۳-۲
- ۴۶- اهداف ارزشیابی پیشرفت تحصیلی- ۵-۳-۲
- ۴۷- ارزشیابی- ۴-۲-۲
- ۴۷- ارزشیابی توصیفی- ۱-۴-۲
- ۴۸- اهداف ارزشیابی توصیفی- ۱-۱-۴-۲
- ۴۹- اصول حاکم بر ارزشیابی توصیفی- ۲-۱-۴-۲
- ۵۰- ابزارهای ارزشیابی توصیفی- ۳-۱-۴-۲
- ۵۲- بازخورد- ۴-۱-۴-۲
- ۵۲- اصول بازخورد- ۱۱-۴-۱-۴-۲
- ۵۳- انواع بازخورد- ۲-۴-۱-۴-۲
- ۵۴- آثار ارزشیابی توصیفی- ۵-۱-۴-۲

۵۴	تغییرات ارزشیابی در نظام ارزشیابی توصیفی
۵۵	ارزشیابی سنتی
۵۶	مقایسه ارزشیابی توصیفی و سنتی
۵۹	تحقیقات انجام شده
۵۹	تحقیقات داخلی در زمینه عزت نفس
۶۰	تحقیقات خارجی در زمینه عزت نفس
۶۱	تحقیقات داخلی در زمینه خلاقیت
۶۴	تحقیقات خارجی در زمینه خلاقیت
۶۴	تحقیقات داخلی در زمینه پیشرفت تحصیلی
۶۷	تحقیقات خارجی در زمینه پیشرفت تحصیلی
۷۲	تحقیقات داخلی در زمینه ارزشیابی
۷۲	تحقیقات خارجی در زمینه ارزشیابی
۷۲	جمع بندی
۷۳	چارچوب نظری و مفهومی
۷۶	فصل سوم: روش پژوهش
۷۶	روش تحقیق
۷۶	جامعه‌ی آماری، نمونه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری
۷۷	ابزار جمع‌آوری داده‌ها و پایایی آن
۸۱	تجزیه و تحلیل داده‌ها
۸۲	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۸۳	تجزیه و تحلیل اطلاعات
۸۹	فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری
۹۰	بحث
۹۰	نتیجه‌گیری

۹۴-----پیشنهادات-۳-۵

۹۴-----پیشنهادات اجرایی-۱-۳-۵

۹۵-----پیشنهادات پژوهشی-۲-۳-۵

۹۵-----محدودیت‌های پژوهش-۴-۵

مراجع

پیوست‌ها

الف) پرسشنامه‌ی خلاقیت عابدی

ب) پرسشنامه‌ی پیشرفت تحصیلی

ج) پرسشنامه‌ی عزت نفس

چکیده‌ی لاتین

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان جدول
۷۹	جدول ۱-۳- توزیع نمونه بر حسب نوع ارزشیابی
۷۸	جدول ۲-۳- مولفه‌های پرسش‌نامه عزت‌نفس
۷۹	جدول ۳-۳- مولفه‌های پرسش‌نامه خلاقیت
۸۰	جدول ۴-۳- مولفه‌های پرسش‌نامه پیشرفت تحصیلی
۸۳	جدول ۱-۴- رابطه‌ی خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان ارزشیابی توصیفی
۸۳	جدول ۲-۴- رابطه‌ی عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان ارزشیابی توصیفی
۸۴	جدول ۳-۴- رابطه‌ی خلاقیت با عزت‌نفس در دانش‌آموزان ارزشیابی توصیفی
۸۵	جدول ۴-۴- رابطه‌ی خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان ارزشیابی سنتی
۸۵	جدول ۵-۴- رابطه‌ی عزت‌نفس با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان ارزشیابی سنتی
۸۶	جدول ۶-۴- رابطه‌ی عزت‌نفس و خلاقیت در دانش‌آموزان ارزشیابی سنتی
۸۶	جدول ۷-۴- مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در ارزشیابی توصیفی و سنتی
۸۷	جدول ۸-۴- مقایسه‌ی خلاقیت در دانش‌آموزان ارزشیابی توصیفی و سنتی
۸۸	جدول ۹-۴- مقایسه عزت‌نفس در دانش‌آموزان ارزشیابی توصیفی و سنتی

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان شکل
۸	شکل ۱-۱. رابطه عزت نفس با عملکرد فرد
۷۵	شکل ۱-۲. چهارچوب نظری و مفهومی تحقیق
۸۰	شکل ۱-۳. مدل تحلیلی تحقیق

فصل اول

کلیات پژوهش

پویایی و بقا در عرصه‌ی علم و عمل در سطح جهانی نیازمند یادگیری معنادار، عمیق و مداوم است و سنجش تحقق یافتن آن به عهده‌ی نظام ارزشیابی است. ارزشیابی نیازها را کشف، هدف‌ها را تدوین و امکانات یاددهی _ یادگیری را فراهم می‌کند و نارسایی‌های موجود در همه‌ی دوره‌های آموزشی را برطرف می‌کند. با وجودی که استفاده از روش‌های کمی و کیفی، اثربخش‌ترین روش برای تمام فعالیت‌های دانش‌آموزان است، ولی هنوز قسمت اعظم ارزشیابی‌ها فقط با استفاده از روش کمی صورت می‌گیرد. اجرای شیوه‌های سنتی ارزشیابی که عمدتاً به صورت تراکمی و در غالب آزمون‌های کتبی و شفاهی صورت می‌گیرد، با توجه به دو اصل پاسخ‌گویی و ارتقای تحصیلی، کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. اما برای هدایت و شکل‌دهی به آموزش و یادگیری ناکافی و نارساست. ارزشیابی باید جزئی از آموزش باشد و جهت آموزش را تعیین کند. به عبارت دیگر ارزشیابی برای انجام آموزش بهتر صورت می‌گیرد و نه این که آموزش انجام گیرد تا ارزشیابی به عمل آید (حسنی، ۱۳۹۰). به کار بردن ارزشیابی ناصحیح و نامناسب نه تنها مفید نیست بلکه می‌تواند خسارت‌های زیادی مانند: کاهش علاقه به یادگیری، افزایش اضطراب، ایجاد اختلال در رشد عاطفی دانش‌آموزان، از بین رفتن خلاقیت، کاهش عزت نفس، نادیده گرفتن تفاوت‌های فردی و... به همراه داشته باشد. آموزش و پرورش برای از میان برداشتن مشکلات ناشی از ارزشیابی کمی و برای تغییر و تقویت نظام آموزشی دست به تغییراتی در عناصر نظام آموزشی از جمله در شیوه‌های ارزشیابی دانش‌آموزان زد، به همین منظور طرح ارزشیابی توصیفی در سال تحصیلی ۸۳-۸۲ به طور آزمایشی در پایه اول ابتدایی در برخی مدارس جایگزین نظام ارزشیابی سنتی (کمی) شد و بعد از نقد و بررسی و اصلاح و اعمال تغییرات لازم در تمامی مدارس در پایه اول و سپس در سال‌های بعد به همین صورت ابتدا در برخی مدارس ابتدایی و سپس در تمامی مدارس کشور در پایه‌های دوم، سوم، چهارم و پنجم ابتدایی به اجرا درآمد. اجرای این طرح موجب تغییراتی در نظام ارزشیابی تحصیلی در دوره ابتدایی شد که برخی از آنها عبارتند از:

* تغییر مقیاس فاصله ای (۲۰_۰) به مقیاس ترتیبی (خیلی خوب، خوب، قابل قبول، نیازمند به تلاش و آموزش بیشتر)

* تأکید بر ارزشیابی تکوینی و فرآیندی به جای ارزشیابی پایانی

* تنوع بخشی به ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات از روند پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز

* تغییر ساختار و کارنامه (گزارش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز)

*تغییر در مرجع تصمیم‌گیری برای ارتقای دانش آموز(حسینی و احمدی، ۱۳۸۶).

* ارتقای سطح بهداشت روان دانش‌آموزان

*توجه به حیطه‌های مختلف رشد شخصیت مانند حیطه عاطفی، اجتماعی و جسمانی

*تأکید بر خلاقیت و نوآوری دانش‌آموزان

*توجه به جایگاه دانش‌آموز در فرآیندهای یادگیری، یاددهی و ارزشیابی

*تغییر در جو و فضای حاکم بر کلاس درس(ماهر و همکاران، ۱۳۸۶).

نوع ارزشیابی که از دانش‌آموز انجام می‌شود و بازخوردی که به وی ارائه می‌شود، در شکل‌گیری خودپنداره و عزت نفس افراد و پیشرفت تحصیلی آنها تاثیر به‌سزایی دارد (رستگار، ۱۳۸۲: ۳۴-۳۳). ارزشیابی توصیفی در مدارس مشمول طرح، تلاش می‌کند تا با تاکید بر ارزشیابی تکوینی، عملکردی و همچنین دادن بازخورد توصیفی، ایجاد زمینه بروز و رشد خلاقیت در دانش‌آموزان و افزایش بهداشت روانی محیط یاددهی- یادگیری (افزایش اعتماد به نفس، افزایش روحیه انتقادپذیری و کاهش اضطراب و...) شرایط بهتری را برای یادگیری فراهم کند. بنابراین انتظار می‌رود که این نظام ارزشیابی در پیشرفت تحصیلی، باورها و نگرش‌های دانش‌آموزان تاثیر مثبتی داشته باشد (احمدی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۰-۸، رضانی، ۱۳۹۰). هدف هر گونه فعالیت آموزشی ایجاد یادگیری است(سیف، ۱۳۹۰: ۴۰۲). یادگیری فعالیتی است که از سوی یادگیرنده انجام می‌شود تا به تغییر در او منتهی شود. در جریان فعالیت یادگیری عوامل مختلفی می‌توانند بر دانش‌آموز تاثیر گذاشته و یادگیری او را با مشکل مواجه سازند. یکی از بهترین شاخص‌هایی که می‌توان از آن برای بررسی میزان یادگیری و موفقیت نظام آموزشی در دستیابی به هدف‌های خود استفاده کند، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است.

به طور کلی اصطلاح پیشرفت تحصیلی به معنای مقدار یادگیری آموزشگاهی فرد است، به طوری که بتوان آنها را در مقوله‌ی کلی عوامل مربوط به تفاوت‌های فردی و عوامل مربوط به مدرسه و نظام آموزش و پرورش مورد مطالعه قرار داد(تمنایی فر و همکاران، ۱۳۸۹). تعلیم و تربیت با استبداد، تحمیل عقاید و اندیشه، سلب فرصت اظهارنظر و نقد و ارزیابی همراه با تهدید سازگاری ندارد. تردیدی نیست که نظام ارزشیابی محدودیت‌هایی را در تفکر و اندیشه به وجود می‌آورد، مانع بروز خلاقیت و استعداد‌های افراد خواهد شد. ارزشیابی فرایندی درونی و تحمیلی نیست که آثاری چون ترس، اضطراب، کاهش عزت‌نفس را به همراه داشته باشد بلکه فرایندی است که باید از بیرون به درون منتقل شود و در واقع توسط خود فرد انجام گیرد. در یک ارزشیابی جامع و پویا باید به

تمام ابعاد شخصیت فرد توجه شود تا موجب رشد همه‌جانبه او گردد (وکیلی و امینی، ۱۳۸۹). بزرگترین سرمایه یک کشور نیروهای متفکر و خلاق آن است، بسیار عاقلانه به نظر می‌رسد که هرگونه هزینه در عرصه پرورش خلاقیت دانش‌آموزان، سرمایه‌گذاری بزرگ و عظیمی است که دنیای فعلی ما را خواهد ساخت و آیندگان از ثمرات ارزشمند آن بیشتر بهره‌مند خواهند شد (مرادزاده، ۱۳۸۷). خانواده و مدرسه به عنوان دو عامل مهم و اساسی در پرورش خلاقیت، بایستی برای رشد خلاقیت و نوآوری در دانش‌آموزان دوره‌های مختلف تحصیلی، راهکارهای عملی و اجرایی فراهم نماید. خلاقیت، توانایی فرد برای تولید ایده‌ها، نظریه‌ها، بینش‌ها یا اشیا بدیع و جدید و بازسازی مجدد در علوم و سایر زمینه‌هاست که توسط متخصصان، تأیید و از نظر علمی، زیبایی‌شناسی، تکنولوژی و اجتماعی با ارزش تلقی می‌گردد (مرادزاده، ۱۳۸۷).

عزت نفس بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان موثر است به عبارت دیگر، کودکانی که احساس خوبی درباره‌ی توانایی‌های خود دارند بهتر از بچه‌های دیگر در مدرسه عمل می‌کنند و این موفقیت در امور تحصیلی بر عزت نفس آنها نیز تأثیر متقابل دارد و باعث افزایش عزت نفس کودکان می‌شود و همچنین کودکانی که دارای عزت نفس بالاتری نسبت به همسالانش هستند، تمایل بیشتری برای انجام کارهای خلاقانه و جدید از خود نشان می‌دهند^۱ (پوپ و همکاران، ۱۳۸۵). دانش‌آموزان ناموفق در مدرسه و تحصیل به دلیل نداشتن تجارب موفقیت‌آمیز کافی، توانایی‌ها و استعدادها را منفی ارزیابی می‌کنند و میزان عزت نفس در چنین دانش‌آموزانی بسیار پایین است (بیابانگرد، ۱۳۸۴). در مجموع به نظر می‌رسد که همه‌ی این عوامل در ارزشیابی دانش‌آموزان موثر هستند و با توجه به اجرای طرح ارزشیابی توصیفی در مدارس، به دنبال تأثیر این ارزشیابی بر خلاقیت، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و مقایسه آن با ارزشیابی سنتی می‌باشیم.

۲-۱ بیان مسئله

ارزشیابی توصیفی، الگوی جدیدی است که تلاش می‌کند زمینه‌ای فراهم سازد تا دانش‌آموزان در کلاس درس با شادابی و نشاط بیشتر، بینش بیشتر و عمیق‌تر به یاددهی و یادگیری، به مطالب درسی در طول سال تحصیلی بپردازند. در راستای این توجه، رشد عاطفی، اجتماعی و حتی جسمانی دانش‌آموزان نیز در نظر گرفته می‌شود. این طرح با هدف بهبود کیفیت یادگیری و یاددهی و افزایش بهداشت روانی محیط یاددهی، تغییرات اساسی در نظام ارزشیابی پیشنهاد کرده است (الهی، ۱۳۸۸).

^۱. Pop

ارزشیابی توصیفی با هدایت روند یاددهی و یادگیری از توجه به محفوظات به یادگیری عمیق، ماندگار و کاربردی با استفاده از روش‌های متنوع کیفی در یادگیری منجر می‌شود. از مزایای این ارزشیابی می‌توان به، بیان نقاط قوت و ضعف در یادگیری، ارائه بازخورد مناسب به دانش‌آموزان در برخورد با مشکلات و توجه به تفاوت‌های فردی اشاره کرد (زاهد بابلان و همکاران، ۱۳۹۱). در ارزشیابی توصیفی سعی می‌شود تا با تأکید بر ارزشیابی تکوینی و عملکردی و ارائه بازخورد توصیفی شرایط بهتری برای یادگیری فراهم شود و این امر بر باورهای دانش‌آموزان و عملکرد تحصیلی آنها اثرات مثبتی دارد (محمدی فر و همکاران، ۱۳۹۰). ارزشیابی سنتی، سنجش و اندازه‌گیری را آخرین حلقه زنجیره فرآیند آموزشی تلقی نموده و آن را مهر خاتمه کار به شمار می‌آورد ولی ارزشیابی توصیفی، سنجش و ارزشیابی را حلقه میانی آموزش در نظر گرفته و براساس بازخورد حاصل از آن به اصطلاح و تغییر ساختار آموزشی، نیازسنجی، برنامه‌ریزی، اجرای فرآیند آموزش و ارزیابی می‌پردازد (داودی و شکرالهی، ۱۳۹۰).

دنیای امروز به طور مداوم در حال تغییر و دگرگونی است و دانش‌آموزان به عنوان افرادی که در جامعه ای رو به رشد و در حال ترقی و پیشرفت نیازمند برخورداری از تفکر خلاق و روحیه انتقادگرایی برای هماهنگی با شرایط محیطی پیچیده، پویا و نامطمئن هستند و نظام آموزشی و به خصوص دوره‌ی ابتدایی که دانش‌آموزان تا حد زیادی تحت تاثیر معلم و مدرسه هستند نقش مهمی در شکل‌گیری این استعداد دارد و از طرف دیگر در اواخر قرن بیستم با روی کار آمدن نظریه‌های جدید یادگیری که بر کوشش فعال یادگیرنده در ساختن دانش از راه تفکر و استدلال است، ایجاد می‌کند که ارزشیابی تحصیلی نیز به طوری تدوین شود که بتواند فهم و درک دانش‌آموزان را تعمیق دهد و روند یادگیری را هدایت کند تا به اهداف مورد نظر یادگیری یعنی آموختن برای زندگی برسند. خلاقیت روند تحولی دارد که در طی دوران تحصیل افراد شکل می‌گیرد که از جمله مواد موثر می‌تواند بر نوع مطلب آموزشی، شیوه آموزش معلم و به تبع آن نحوه ارزشیابی آموزشی بر خلاقیت دانش‌آموزان با دادن بازخورد مناسب فرد را در جهت شکوفایی و یا سرکوب این استعداد یاری نماید. ارزشیابی که فقط بر یادگیری مطالب طوطی‌وار تأکید نمی‌کند و بر سنجش سایر جنبه‌های حوزه یادگیری و همچنین ارایه پاسخ‌های گوناگون و متفاوت تأکید می‌کند، باعث تقویت خلاقیت افراد می‌گردد.

افراد جامعه برای رویارویی با آینده نامعلوم، نیازمند مهارت‌های انعطاف‌پذیری هستند که خلاقیت این امکان را برای آنها فراهم می‌کند. همچنین بالا بردن ظرفیت خلاقیت می‌توان باعث غنای زندگی شود و به مشارکت در ساختن جامعه‌ای بهتر کمک کند. اشتاین، خلاقیت را اینگونه تعریف می‌کند: فرآیندی است که نتیجه آن باید

کار تازه‌ای باشد که توسط گروهی در یک زمان به عنوان چیزی مفید و رضایت بخش مقبول واقع می‌شود (مرادزاده، ۱۳۸۷؛ حصاربانی، ۱۳۸۴). عواملی همچون، دادن زمان آزادانه برای بازی کردن با افکار و مفاهیم و نیز فرصت برای تنها بودن که کودکان خارج از فشارهای گروه باشند، باعث بروز رفتار آفریننده می‌شود زیرا خلاقیت برای رشد و گسترش نیازمند زندگی تخیلی است (حسن‌زاده و ایمانی، ۱۳۸۹). دانش‌آموزان خلاق، نیازمند محیط خلاق هستند اما موانع زیادی ممکن است در محیط جلوی خلاقیت آنها را بگیرد. خانواده و مدرسه همان طوری که می‌توانند در پرورش خلاقیت نقش عمده‌ای داشته باشند در سرکوب و از بین بردن آن نیز نقش مهمی دارند. محیط مدرسه با به کارگرفتن روش‌های انعطاف‌ناپذیر و تکیه بر محفوظات و شنیدن یک پاسخ صحیح و همچنین به کار بردن پاداش‌های نابجا و آموزش مطالبی که منبع اصلی یادگیری آنها کتاب است و یادگیری در سطح شناختی می‌تواند در از بین بردن خلاقیت دانش‌آموزان نقش عمده‌ای را ایفا کند (حاتمی، ۱۳۸۹).

ارزشیابی معتبر از مهارت‌های یادگیری دانش‌آموزان و ارائه بازخورد مناسب از سوی معلم و هم‌کلاسی‌ها، که به وسیله‌ی ارزشیابی رسمی و غیررسمی فراهم می‌شود، نقش عمده‌ای در عزت نفس دانش‌آموزان و همچنین میزان یادگیری آنان ایفا می‌کند.

وقتی عملکرد دانش‌آموزان، توسط معلم و گروه همسالان مورد مشاهده قرار گیرد و بازخورد به آنها ارائه شود در میزان عزت نفس تغییراتی ایجاد خواهد شد و این تغییرات ایجاد شده در عزت نفس بر تمامی جنبه‌های زندگی، از جمله تفکر، احساس و رفتارهای آنها تاثیر خواهد گذاشت.

علاوه بر این، ارزشیابی مناسب برای دانش‌آموزان، اطلاعات مناسبی در جهت شناخت استعدادها فراهم می‌کند که باعث ایجاد نگرش مثبت نسبت به خود و محیط اطراف می‌شود. در این شرایط دانش‌آموز از حداکثر توانایی‌های ذهنی برای یادگیری استفاده خواهد کرد ولی ارزشیابی نامناسب از آموخته‌های افراد باعث ایجاد نگرش منفی در افراد می‌شود و عزت نفس آنها را در به کارگیری توانایی‌های خود، کاهش می‌دهد.

کودک موفقیت در تکالیف مربوط به مدرسه و بازخوردی که از طریق ارزشیابی برای او فراهم می‌شود را ملاکی برای قضاوت در مورد خود و شایستگی‌هایش قرار می‌دهد. در نتیجه می‌توان به اهمیت این بازخوردها بر روابط فرد در مدرسه به عنوان خانه‌ی دوم کودکان در شکل‌گیری عزت نفس آنها اشاره کرد. یکی از ویژگی‌های شخصیت بهنجار برخوردار از عزت نفس است، میزان عزت نفس فرد بر تمام سطوح زندگی او اعم از نحوه تفکر، احساس و عمل تأثیر می‌گذارد. عزت نفس از جمله مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر انگیزش پیشرفت و

پیشرفت تحصیلی است. عوامل متعددی در عزت نفس افراد تأثیرگذارند که از جمله آنها می‌توان به: رفتار والدین، معلم، گروه همسالان و عوامل محیطی اشاره کرد.

اگر دانش‌آموزان از تکالیف آموزشی تصور موفقیت‌آمیزی داشته باشد و به خاطر یادگیری این تکالیف از سوی والدین، آموزگار و گروه همسالان تشویق گردند، نگرش آنها نسبت به آموزشگاه و یادگیری مثبت خواهد شد و علاقمند به یادگیری بیشتر و در نتیجه پیشرفت تحصیلی فرد می‌گردد. دانش‌آموزان ناموفق به دلیل نداشتن تجارب موفقیت‌آمیز کافی، توانایی‌ها و استعدادها خود را منفی ارزیابی می‌کنند و میزان عزت نفس در آنان پایین است (بیابانگرد، ۱۳۸۴). عزت نفس، میزان ارزشی است که شخص برای خود قائل می‌باشد به طوری که به پیشرفت‌های خود ببالد، احساس ارزشمند بودن کند؛ ناکامی‌ها و ناملایمات را به خوبی تحمل کند، برای پوشاندن کاستی‌ها و ضعف‌های خود دیگران را سرزنش نکند، رابطه‌ی صمیمانه و خوب برقرار کند، مثبت‌اندیش و امیدوار باشد، متکی به خویش باشد و خود را در هر شرایطی که هستند بپذیرد و محترم بداند (یوسفی لویه، ۱۳۸۷). روزنبرگ^۱ عزت نفس را اینگونه تعریف می‌کند: نگرش مطلوب و نامطلوب نسبت به خود. بلاسکوویچ و توماکا^۲، عزت نفس را واژه‌ای می‌دانند که به احساس فرد نسبت به ارزشمندی و تایید او نسبت به خودش مربوط است (خاطری، ۱۳۸۵). شاکلا و سینها^۳ (۱۹۹۳) در پژوهشی به نام (عزت نفس ضرورتی برای آفرینندگی و خلاقیت) دریافتند که عزت نفس و حرمت خود به گونه‌ای معنادار با توانایی‌های آفرینندگی ارتباط دارد. مک دوگال^۴ (۱۹۹۳) معتقد است از جمله عوامل مهمی که موجب رشد خلاقیت در فرد می‌شود سلامت روانی شخصیت فرد است و به سهم عوامل محیطی، خارجی و عوامل درونی در رشد خلاقیت اشاره می‌کند (یارمحمدیان، ۱۳۸۵). رابطه بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی رابطه‌ای است دو سویه و علت در هر دو جهت موجود است. عزت نفس و پیشرفت تحصیلی مستقیماً بر همدیگر تأثیر می‌گذارند. عزت نفس موجب می‌شود فرد انتظارات خود را براساس توانایی‌هایی که در نتیجه عزت نفس در خود احساس می‌کند، مشخص و سپس برپایه این انتظارات اهدافی را مشخص کند و برای رسیدن به اهداف تلاش کند. هر چه عزت نفس فرد بالاتر باشد، اهداف مشکل‌تر، تلاش بیشتر و در نتیجه عملکرد و پیشرفت بهتری خواهد داشت و برعکس هر چه عزت نفس فرد پایین‌تر باشد، اهدافی که در نظر می‌گیرد راحت‌تر و آسان‌تر، تلاش کمتر و در

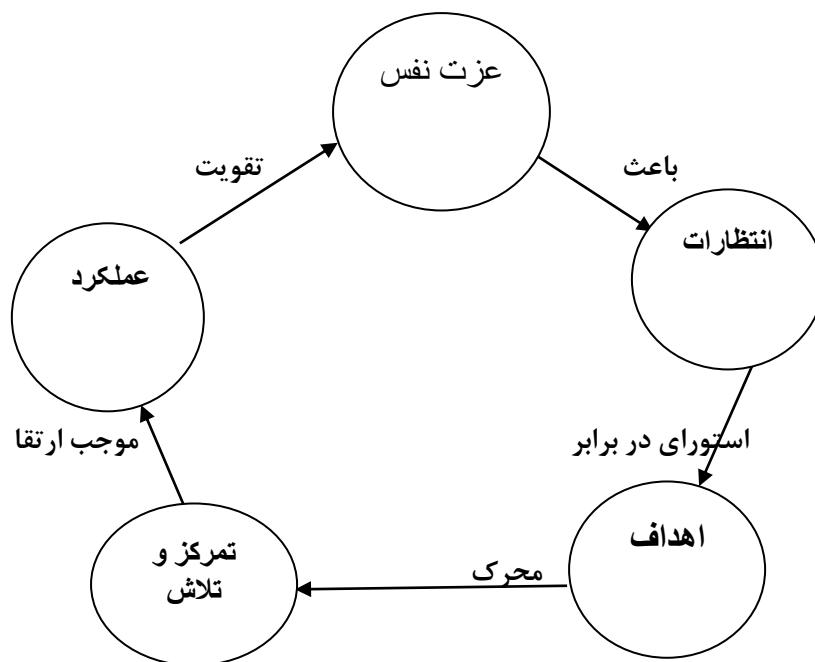
¹.Rozenberg

².Blascovich&Tomaka

³.Shuklu&Sinha

⁴.Mcdougall

نتیجه عملکرد و پیشرفت کمتری دارد و در هر دو مورد، نتیجه یعنی عملکرد فرد در عزت نفس فرد موثر است یعنی موفقیت، موفقیت می‌آورد و شکست، شکست می‌آورد (اسدالهی، ۱۳۸۶: ۳۰-۲۵).

شکل (۱-۱). رابطه عزت نفس با عملکرد فرد (اسدالهی، ۱۳۸۶).

برخورداری از احساس ارزشمندی و عزت نفس یک سرمایه و ارزش حیاتی است و از جمله عوامل عمده در شکوفایی استعدادها و خلاقیت است به سخن دیگر فرایندهای شناختی، احساسات، انگیزه‌ها، تصمیم‌گیری و انتخاب متاثر از احساس ارزشمندی می‌باشد. بنابراین خود به عنوان هسته شخصیت، در تعامل با دیگران شکل می‌گیرد و شخص به تصویری از خویشتن به تناسب "خود دریافت شده‌اش" دست می‌یابد و با قضاوت و ارزشگذاری نسبت به خود دریافتی، عزت نفس خویشتن را قوام می‌بخشد که این فرایند غریزی بلکه اکتسابی است و در تعامل با دیگران شکل می‌گیرد که کیفیت آن، نقش تعیین‌کننده‌ای در تمامی کنش‌ها و واکنش‌ها دارد و جوانب گوناگون زندگی فرد از جمله، عملکرد تحصیلی فرد را تحت تاثیر قرار می‌دهد (یوسفی، ۱۳۷۴). بهبود وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان یکی از اهداف اساسی نظام‌های آموزش و پرورش معاصر است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در هر جامعه نشان‌دهنده‌ی موفقیت نظام آموزشی در زمینه‌ی هدف‌یابی و رفع نیازهای فردی است. مطالعه‌ی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی طی سه دهه‌ی اخیر، بیش از پیش مورد توجه متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است. حساسیت تعلیم و تربیت از یک سو و پیچیدگی جهان امروز از سوی دیگر، مدیران و معلمان آگاه‌تری را طلب می‌کند تا زمینه‌ی رشد جمعی را فراهم نمایند. پیشرفت